

**МИНИСТЕРСТВО
ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ
БЕЛАРУСЬ**

**ПОЛОЦКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

***МАТЕРИАЛЫ
XXXII
СТУДЕНЧЕСКОЙ
НАУЧНОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ***

НОВОПОЛОЦК 2003

ПАГАНСТВА І ХРЫСЦІЯНСТВА

В.У. Чараўко

Адметнасцю беларускай гісторыі з'яўляецца поліканфесійнасць. На нашых землях побач існавалі праваслаўныя храмы і каталіцкія касцёлы, уніяцкія саборы і стараверскія цэрквы, кальвінскія зборы і лютэранскія кірхі, яўрэйскія сінагогі і татарскія мячэці. Найвялікшы ўплыў на айчынную гісторыю і культуру аказалі праваслаўе і каталіцтва. Стагоддзямі беларускія землі знаходзіліся на мяжы двух тыпаў культур – праваслаўна-візантыйскай і рымска-каталіцкай. А яшчэ раней Беларусь была паганскай.

Пры даследаванні беларускага паганства можна скарыстацца вопытам вывучэння язычніцкіх вераванняў іншых грамадстваў, паколькі яны ў сваім развіцці праходзілі прыкладна адны і тыя ж стадыі. Кожнай з гэтых стадый адпавядаў пэўны ўзровень рэлігійных вераванняў, што дазволіла стварыць дастаткова ўніверсальную класіфікацыю рэлігій. Адну з іх (адначасова і эвалюцыйны ланцужок) прапанаваў Энтані Уэлес: шаманскія, абшчынныя, алімпійскія і монатэістычныя рэлігіі [2, с. 384 – 385].

Беларуская *шаманская рэлігія* – гэта рэлігія збіральнікаў і паляўнічых. Яна характарызувалася перапляценнем магіі, татэмізма, фетышызма, аніматызма і анімізма. Абагаўляліся з'явы прыроды, агонь, вада, шанаваліся расліны, жывёлы, прылады працы. Першапачаткова кантактаваць з духамі магіі ўсе, але потым гэта сталі рабіць толькі шаманы. З цягам часу шаманізм ператвараецца ў больш развітую форму рэлігіі. «Звычайнымі» духамі пачынаюць кіраваць багі. Шаманізм змяняецца *абшчыннай рэлігіяй* [1, с. 60; 2, с. 384; 4, с. 23, 33 – 40, 49 – 51, 54].

Абшчынная рэлігія абслугоўвала інтарэсы земляробаў. Займацца земляробствам было немагчыма без календара. Таму да яго былі прывязаны практычна ўсе святы, якія складалі гадавы цыкл і павінны былі забяспечыць добры ўраджай. Акрамя гэтага паганства ўключала культ продкаў і анімізм. Тагачасныя людзі верылі ў мноства звышнатуральных істот, якія насялялі ўвесь свет. Замест шаманаў з'явіліся вешчунны. Святарства як арганізацыя яшчэ не склалася. Магія (практыка) пераважала над міфалогіяй (тэорыяй), нягледзячы на развіццё апошняй [1, с. 274 – 276; 2, с. 348 – 349; 4, с. 57].

Алімпійская рэлігія – вышэйшая ступень політэізму. Яна характарызуецца вялікай колькасцю божстваў, якія мелі дакладна вызначаныя функцыі. Ва ўсходніх славян алімпійская рэлігія не склалася, бо яна існавала ў рабаўладальніцкіх грамадствах. Але парасткі алімпійская рэлігіі ўсё ж існавалі. Гэта тлумачыцца тым, што ў шматукладнай гаспадарцы меліся

рысы рабаўладальніцтва [1, с.239]. Мадэрнізацыя вераванняў пачалася ў гарадах, таму што гарадское насельніцтва ўжо не задавальнялі старыя багі з іх сельскагаспадарчымі функцыямі. Такая *гарадская рэлігія* працягвала існаваць паралельна з вясковай абшчыннай. [4, с. 72 – 74].

З феадалізацыяй грамадства паганства перастала задавальняць палітычную эліту. Яно не садзейнічала ўсталяванню княжацкага адзінаўладдзя. Кіеўскі князь Уладзімір вырашыў увесці новую рэлігію, якой і стала добра вядомае на той час як на Кіеўшчыне, так і на беларускіх землях усходняе хрысціянства.

Існуе легенда, паводле якой хрысціянства на тэрыторыі сучаснай Беларусі прапагандаваў яшчэ ў I ст. апостал Андрэй [7, с. 17]. Што ж датычыцца рэальных фактаў, то маюцца звесткі аб місіянерскай дзейнасці на крывіцкіх землях архіепіскапа Ансгарыя [3, с. 31]. Уяўленне аб хрысціянстве на Беларусь маглі прынесці і полацкія воіны – удзельнікі паходаў на Візантыю. Выказваюцца думкі аб місіянерскай дзейнасці ў Полацку ў канцы X ст. скандынава Торвальда Вандроўніка, які, магчыма, быў пахаваны ў заснаваным ім самім полацкім манастыры Іаана Прадцечы [1, с. 280]. Такім чынам, пранікненне хрысціянства на старадаўнюю Беларусь магло адбываецца з розных напрамкаў.

Не выключана, што першы летапісны полацкі князь Рагвалод і яго дачка Рагнеда былі хрысціянамі, ва ўсякім разе спрыяльна ставіліся да гэтай рэлігіі. Справа ў тым, што аддаваць замуж Рагнеду вырашылі за Яраполка, які прыхільна адносіўся да хрысціянскай веры. На ўсходнеславянскіх землях гэта рэлігія пашыралася «зверху ўніз» – ад палітычнай эліты да простага народа – па схеме «князь – дружина – горад – вёска». Значыць, заснаваная ў Полацку Торвальдам царква магла быць прызначана для княжацкай сям’і [6, с. 79, 82].

Вялікую ролю ў хрысціянізацыі Полаччыны адыграў Ізяслаў. Пры ім у 992 г. была заснавана Полацкая епархія. З утварэннем епархій заўсёды ўзмацняўся ўплыў мясцовых князёў і аслаблялася ўлада кіеўскага мітрапаліта. З’яўляліся мясцовыя святыя [1, с. 283; 4, с. 109]. Не стаў выключэннем і Полацк. Мяркуецца, што мясцовымі святымі тут маглі быць Анастасія (Рагнеда), Ізяслаў, яго сын Усяслаў (дзядзька Чарадзея) і Торвальд Вандроўнік [6, с. 82]. С.В. Тарасаў лічыць, што Полацкая епархія нейкі час падпарадкоўвалася не кіеўскаму мітрапаліту, а непасрэдна канстанцінопальскаму патрыярху [6, с. 84 – 85]. На гэта ўказваюць, напрыклад, трывалыя полацка-візантыйскія кантакты, сведчаннем чаго з’яўляецца незвычайныя для ўсходніх славян, але звыклыя для Візантыі храм-трыконх Бельчыцкага манастыра і шасціканцовы крыж Ефрасінні Полацкай. Пра статускі Полацка і Візантыі кажа і кананізацыя ў Канстанцінопалі полацкага князя Давыда Усяславіча і яго жонкі Ксеніі [1, с. 283; 4, с. 109; 6, с. 82 – 87].

Адасабленне Полацкай епархіі не сведчыла аб страце культавага адзіства ўсходнеславянскіх зямель [1, с. 284]. Агульныя дагматы, агульная царкоўная мова і літаратура з'яўляюцца сведчаннем духоўнай з'яднанасці і непарыўнасці старажытнаўсходнеславянскіх зямель [7, с. 19]. Яскравым прыкладам гэтага стала будаўніцтва ў трох буйных палітычных цэнтрах Русі – Кіеве, Ноўгарадзе і Полацку – кафедральных сабораў. Нягледзячы на пэўныя адрозненні ў абліччы, усе яны называліся Сафійскімі і былі пабудаваны ў крыжова-купальным стылі [8, с. 37].

Нягледзячы на поспехі хрысціянізацыі, новая рэлігія на беларускіх землях распаўсюджвалася досыць марудна, змагаючыся з паганствам. Нават тыя людзі, якія прынялі хрысціянства, працягвалі пакланяцца язычніцкім багам. Фактычна, яны далучылі хрысціянскага Бога да паганскіх божастваў. Гэта з'ява называецца дваяверствам. У такім выглядзе яно існавала да XIII – XIV стст. Паступова дваяверства набыло якасна іншы характар. Людзі, якія прынялі хрысціянства, працягвалі святкаваць язычніцкія па сваёй сутнасці Дзяды і Каляды; захавалі абрады валачобніцтва і гукання вясны; выкарыстоўвалі замовы, у якіх звярталіся да святых [8, с. 35]. Адбылася сінкрэтызацыя паганства і хрысціянства, перапляценне язычніцкай і хрысціянскай ідэалогій [1, с. 284].

ЛІТАРАТУРА

1. Гісторыя Беларусі: У 6 т. Т. 1. Старажытная Беларусь: Ад першапачатковага засялення да сяр. XIII ст. / Рэдкал.: М.Касцюк (гал. рэд.) і інш. – Мн.: Экаперспектыва, 2000 – 351 с.: іл.
2. Говард М. Сучасная культурная антрапалогія. – Мн.: Тэхналогія, 1995. – 478 с.
3. Ермаловіч М. І. Старажытная Беларусь: полацкі і новагародскі перыяды. – 2-е выд. – Мн.: Маст. літ., 2001. – 366 с.: іл.
4. Никольский Н. М. история русской церкви. – Мн.: Беларусь, 1990 – 541 с.: ил.
5. Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Полацка. / Рэд. кал.: Г. В. Пашкоў (гал. рэд.) і інш. – Мн.: БелЭн, 2002. – 912 с.: іл.
6. Тарасаў С. В. Адкуль прыйшло хрысціянства на Беларусь?// 3 гісторыяй на «Вы»: Публіцыстычныя артыкулы. Вып. 2./ Уклад. У. А. Арлова. – Мн.: Маст. літ., 1994. – с. 75 – 88.
7. Христианство в Беларуси: история и современность./ Т.П. Короткая, А.И. Осипов, В. А. Теплова. – Мн.: Молодёжное научное общество, 2000. – 72 с.
8. Шарова Н. С., Сяліцкая Л. І. Гісторыя Беларусі. 10 клас (схемы, табліцы, тэсты). Дапам. Для наст./ Пад рэд. Г. В. Штыхава. – Мн.: Экаперспектыва, 2001. – 144 с.